

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 30^{ΗΣ} ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1987

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΠΟΝΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Μανοῦσος Μανούσακας**, παρουσιάζοντας τὸ βιβλίον «*Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων. Τόμος Γ΄. Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Ἀγίου Στεφάνου, ὑπὸ Δημητρίου Ζ. Σοφιανοῦ, Ἀθῆναι 1986*», λέγει τὰ ἑξῆς:

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω τὸν τρίτον τόμον τοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν Μετεώρων, ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ Κέντρο Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν ἐποπτεία. Ὁ ἐπιβλητικὸς σὲ ὄγκον καὶ ἐπιμελημένος σὲ ἐμφάνισιν τόμος αὐτὸς εἶναι ἔργον τοῦ διευθυντῆ τοῦ Κέντρου κ. Δημητρίου Σοφιανοῦ καὶ περιλαμβάνει τὸν κατάλογον τῶν κωδίκων τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Οἱ δύο προηγούμενοι τόμοι δημοσιεύθησαν, ἀπὸ τὰ κατὰλοιπα τοῦ ἀείμνηστου Ἀκαδημαϊκοῦ Νίκου Βέη, ὁ πρῶτος τὸ 1967, μὲ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τότε διευθυντῆ του κ. Λεάνδρου Βρανούση (καὶ περιέλαβε τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως)¹ καὶ ὁ δεύτερος τὸ 1984, μὲ τὴν

1. *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων ἐκδιδόμενος ἐκ τῶν καταλοίπων Νίκου Α. Βέη, τόμος Α΄, Ἀθῆναι 1967* (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Κέντρον Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ). Βλ. τὶς βιβλιοκρισίαι τῶν: Κ. Mitsakis, *Balkan Studies* 9 (1968), σ. 278-281· Ν. Β. Τωμαδάκης, *ΕΕΒΣ* 36 (1968), σ. 399-401· J. Darrouzès, *Revue des Études Byzantines* 27 (1969), σ. 296-298· Μ. Petta, *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata* 23 (1969), σ. 69-71· Β. Δ. Φανουργάκη, *Κληρονομία* 1 (1969), σ. 397-398· Fr. Halkin, *Analecta Bollandiana* 88 (1970), σ. 227-228· Λ. Πολίτη, *Ἑλληνικά* 23 (1970), σ. 379-386· J. Irigoin, *Revue des Études Grecques* 83 (1970), σ. 522-525.

ἐπιμέλεια τοῦ σημερινοῦ διευθυντῆ του κ. Σοφianoῦ (καὶ περιέλαβε τὰ χειρόγραφα τῆς μονῆς Βαρλαάμ)¹. Ἐνῶ ὁμως γιὰ τὰ χειρόγραφα τῶν δύο πρώτων τόμων ὑπῆρχαν οἱ λεπτομερεῖς καὶ συστηματικὲς περιγραφές τοῦ Νίκου Βέη, ποὺ δημοσιεύθηκαν συμπληρωμένες ἀπὸ τὸ Κέντρο, γιὰ τὰ χειρόγραφα τῶν ὑπόλοιπων μικρότερων μονῶν ὁ Βέης δὲν εἶχε ἀφήσει παρὰ μιὰ συνοπτικότερη ἀναγραφὴ δύο ἢ τριῶν γραμμῶν γιὰ τὸ καθένα, ἀναγραφὴ βέβαια ἐντελῶς ἀνεπαρκῆ. Γι' αὐτὸ καὶ κρίθηκε σκόπιμο ἀπὸ τὸ Κέντρο νὰ συνταχθοῦν ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του νέου ἀναλυτικοὶ κατάλογοι τῶν χειρογράφων τῶν ἄλλων μικρότερων μετεωρικῶν Μονῶν. Ἐτσι παρασκευάσθηκε καὶ ἐκδόθηκε ὁ σημερινὸς τόμος, ποὺ εἶναι ἔργο σχεδὸν ἀποκλειστικὸ τοῦ κ. Σοφianoῦ, μὲ τὴ βοήθεια τῶν περισσότερων ἀπὸ τοὺς μόνιμους συνεργάτες τοῦ Κέντρου καὶ μὲ τὴν εἰδικὴ συνεργασία τοῦ τότε συντάκτη του κ. Γεωργίου Παπαδημητρίου, καταξιωμένου φιλολόγου καὶ παλαιογράφου, ποὺ μᾶς ἔδωκε τὶς ἐκτενεῖς ἀναλυτικὲς περιγραφές τῶν ὑπ' ἀριθ. 83, 84 καὶ 95 χειρογράφων.

Ὅπως καὶ στοὺς δύο προηγούμενους τόμους, ἔτσι καὶ στὸν τρίτο, γιὰ νὰ ὑπάρξει ὁμοιομορφία, διατηρήθηκε ὁ τρόπος περιγραφῆς τοῦ Νίκου Βέη, προσαρμοσμένος ὁμως στὴ σύγχρονη προηγμένη μεθοδολογία (μὲ τὴ δήλωση τῶν κειμένων ποὺ ἔχουν ἐκδοθεῖ, μὲ παραπομπές στὶς ἐκδόσεις των, τὴν παράθεση τῆς βιβλιογραφίας ποὺ ἀναφέρεται σὲ κάθε περιγραφόμενο χειρόγραφο — ὅταν ὑπάρχει — τὴ δήλωση τῶν τετραδίων τοῦ χειρογράφου καὶ ἄλλων στοιχείων, λεπτομέρειες ποὺ ἔλειπαν ἀπὸ τὶς περιγραφές τοῦ Βέη).

Τοῦ καταλόγου προτάσσονται (σελ. θ'-λθ') ἐκτενῆ Προλεγόμενα τοῦ κ. Σοφianoῦ ποὺ ἀξίζει νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐδῶ, γιατί εἶναι πολὺ κατατοπιστικά. Στὸ πρῶτο μέρος τοὺς περιέχεται σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ὅπου ἐπιλύονται καὶ διασαφηνίζονται (μὲ βάση τὶς σωζόμενες ἐπιγραφές, τὸ ἀρχαιολογικὸ ὑλικὸ καὶ τὴ μέχρι σήμερα ἔρευνα) βασικὰ ἱστορικὰ ζητή-

1. *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς μονὰς τῶν Μετεώρων ἐκδιδόμενος ἐκ τῶν καταλοίπων Νίκου Α. Βέη, τόμος Β'.* *Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Βαρλαάμ*, Ἀθῆναι 1984 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Κέντρον Ἑρευνῆς τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ). Βλ. τὴν παρουσίαση τῆς ἐκδόσεως ἀπὸ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ καὶ Πρόεδρο τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου κ. Δ. Α. Ζακυθινό, στὰ *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 60 (1985), σ. 181-192 [= *Νέα Ἑστία*, τόμ. 117 (1985) σ. 845-852]· βλ. καὶ τὶς βιβλιοκρισίες τῶν Fr. Halkin, *Analecta Bollandiana*, τόμ. 103 (1985) σ. 195· J. Darrouzès, *Revue des Études Byzantines*, τόμ. 44 (1986) σ. 290-291· D. Donnet, *Scriptorium*, τόμ. 41 (1987), σ. 13*, ἀρ. 45· Ἀγαμ. Τσελίκια, *Τὰ Ἱστορικά*, τόμ. Γ', τευχ. 6, Δεκ. 1986, σ. 467-475.

ματα και χρονολογικά προβλήματα που άφορούν στην ίδρυση τῆς μονῆς, στοὺς κτίτορες τῆς καὶ σὲ ἄλλα θέματα συναφῆ. Ἀποδεικνύεται ὅτι τὴν πρώτη ἀσφαλῆ ἱστορικὴ μαρτυρία γιὰ τὴ μονὴ ἀποτελεῖ σιγίλλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ Ἱερεμία Α΄, τοῦ ἔτους 1545, πὺ ἀναφέρεται στὴν ἀνάκριση, στὴν ἀνακαίνιση καὶ στὴν ὀργάνωση τῆς μονῆς σὲ κοινόβιο ἀπὸ τὸν κτίτορά τῆς ἱερομόναχο Φιλόθεο ἀπὸ τὸ χωριὸ Σκλάταινα. Ἄλλος βέβαιος κτίτορας τῆς μονῆς, προγενέστερος τοῦ Φιλοθέου, εἶναι ὁ ἱερομόναχος Ἀντώνιος, στὸν ὁποῖο, ὅπως ἀποδεικνύεται, ἀποδόθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ σὲ πολὺ μεταγενέστερους χρόνους (στὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνα), γιὰ λόγους σκοπιμότητος, τὸ ἱστορικὸ ἐπώνυμο «Καντακουζηνός».

Στὸ δεύτερο μέρος τῶν Προλεγομένων ἐξετάζονται ζητήματα πὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἱστορία τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς καὶ τὴ σύνταξη τοῦ παρόντος Καταλόγου. Ἀπὸ τὰ ζητήματα αὐτά, καὶ κυρίως ἀπὸ τὶς προγενέστερες προσπάθειες μελέτης καὶ καταγραφῆς τῶν κωδίκων, σημειώνουμε ἐδῶ τὰ ἀκόλουθα:

Ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐρευνητὲς-ἐπισκέπτες τῆς μονῆς, ὁ ἀξιολογότερος ἦταν ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ φιλόμαχος ῥώσος ἀρχιμανδρίτης Πορφύριος Uspenskij, πὺ τὴν ἐπισκέφθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1859. Ὁ Uspenskij ἀνεδίφησε τὸ ἀρχιεακὸ τῆς ὑλικοῦ καὶ μελέτησε τοὺς χειρόγραφους κώδικες, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀντέγραψε ὀρισμένα σημειώματα, πὺ δημοσιεύθηκαν ἀργότερα (μετὰ τὸ θάνατό του) στὸ γνωστὸ βιβλίο του γιὰ τὴν περιήγησή τους στὶς θεσσαλικὰς μονές.

Τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1909, ὁ νεαρὸς τότε, ἀλλὰ ἤδη ἀναγνωρισμένος ἐρευνητὴς Νίκος Βέης, σὲ ὀλιγοήμερη παραμονή του στὴ Μονὴ τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, συνέταξε τὴν πολὺ συνοπτικὴ ἀναγραφὴ τῶν 90 κωδίκων τῆς, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἤδη λόγος.

Τὴν ἀνοιξη τοῦ 1922, ὁ Γεώργιος Χαριτάκης εἶδε καὶ περιέγραψε, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος, ὅλα τὰ χειρόγραφα αὐτὰ τῆς μονῆς. Ἀπὸ τὸ ὑλικὸ ὅμως αὐτὸ μόνο οἱ (συνοπτικὲς καὶ ἀτελεῖς) περιγραφὲς ἑνδεκα κωδίκων (ἀγιογραφικοῦ περιεχομένου) δημοσιεύθηκαν τὸ 1927 στὸ «Νέο Ἑλληνομνήμονα». Τί ἀπέγιναν οἱ ἄλλες ἀδημοσίευτες περιγραφὲς τοῦ Γ. Χαριτάκη, εἶναι ἄγνωστο.

Πολὺ ἀργότερα, τὸ 1953 καὶ τὸ 1959, δηλαδὴ μετὰ τὸ Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ τὴν ξενικὴ Κατοχή, μὲ τὴ φροντίδα καὶ τὴν εὐθύνη τῆς Μητροπόλεως Τρίκκης καὶ Σταγῶν, ἐπιχειρήθηκε ὁ πρῶτος συστηματικὸς ἐπανελέγχος καὶ ἡ ταξινόμηση τῶν κωδίκων. Ὁ ἔλεγχος αὐτὸς ἔγινε μὲ βάση τὴν παλιὰ καταγραφὴ καὶ ἀρίθμηση τοῦ Ν. Βέη, τοῦ ἔτους 1909. Στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1953, ἦταν παρὼν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Βέης, σὲ προχωρημένη πιά ἡλικία ἀλλὰ πάντα μὲ τὴν ἴδιαν ἀσίγαστη ἐρευνητικὴ

φλόγα. Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ 1951, ὁ ἱερέας Χρῖστος Μπέντας ἀπὸ τῇ γειτονικῇ Καλαμπάκα, εἶχε δώσει στοὺς κώδικες τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Στεφάνου νέα αὐθαίρετη ἀρίθμηση, ἐντελῶς ἄσχετη μὲ τὴν ἀρίθμηση τοῦ Βέη. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὴν ἀμφίβολη σκοπιμότητα τῆς νέας αὐτῆς ἀρίθμησης, πρέπει νὰ ἐξαρθεῖ ἐδῶ ἡ φροντίδα καὶ ἡ σπουδαία συμβολὴ τοῦ ἱερωμένου αὐτοῦ γιὰ τὴ διάσωση καὶ τὴ διαφύλαξιν τῶν μετεωρικῶν κωδίκων κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐχθρικῆς Κατοχῆς. Ἐτσι δὲν ὑπῆρξαν ἀπώλειες καὶ ἔγινε δυνατὴ ἡ παρουσίασις σήμερα τοῦ Καταλόγου των.

Μετὰ τὰ Προλεγόμενα, ἀκολουθεῖ ὁ συστηματικὸς κατάλογος, ὅπου, στίς 428 σελίδες του, γίνεται ἡ ἀναλυτικὴ περιγραφή ὅλων τῶν κωδίκων τῆς μονῆς. Ἡ περιγραφή γίνεται εὐσυνειδήτα καὶ μεθοδικά, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τὸν κ. Σοφιανό. Γιὰ τοὺς 90 πρώτους κώδικες, διατηρήθηκε ἡ παλαιὰ ἀρίθμηση τοῦ Βέη καὶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους ἡ ἀρίθμηση τῶν ἀπογραφῶν τῆς Μητροπόλεως Τρίκκης, τῶν ἐτῶν 1953 καὶ 1959.

Τὰ χειρόγραφα ποὺ περιγράφονται ἀνέρχονται συνολικὰ σὲ 154. Ἀπὸ τοὺς περιγραφόμενους κώδικες αὐτοὺς οἱ περισσότεροι ἀνήκουν στοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους, ἀπὸ τὸ Ιζ' μέχρι καὶ τὸ ΙΘ' αἰῶνα. Δεκαεννέα μόνον κώδικες ἀνήκουν σὲ προγενέστερους αἰῶνες (ΙΑ'-ΙΕ'). Οἱ περγαμηνοὶ κώδικες τῆς μονῆς εἶναι μόνον τέσσερις. Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητο, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι κώδικες ἐγράφησαν κατὰ τὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο.

Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τῶν κωδίκων; Μεγάλον μέρος τῆς συλλογῆς εἶναι θεολογικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου, ὅπως ἄλλωστε εἶναι φυσικὸ νὰ συμβαίνει σὲ μοναστηριακὴ βιβλιοθήκη: Λειτουργικὰ βιβλία, κάθε εἶδους λόγοι καὶ ὁμιλίαι πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀγιολογικὰ κείμενα, ἀντιρρητικά, ἐρμηνευτικά, παραινετικά καὶ ψυχωφελῆ καὶ ἄλλα ὅμοια. Θὰ πρέπει ν' ἀναφερθοῦν ἐδῶ ἰδιαίτερα, ὁ κώδ. 54, τοῦ ΙΕ' αἰ. (φφ.239), ποὺ περιέχει γύρω στοὺς πενήντα κανόνες τοῦ γνωστοῦ βυζαντινοῦ ὑμνογράφου Ἰωάννου Μαυρόποδος, καὶ οἱ κώδικες 83-84, τοῦ ΙΕ'/Ιζ' καὶ τοῦ ΙΓ' αἰ. (φφ. 160 καὶ 958), ἀντίστοιχα, ποὺ περιέχουν ἀξιόλογη συλλογὴ πατερικῶν κειμένων, τὸν «Πανδέκτην» τοῦ μοναχοῦ Νίκωνος.

Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ συλλογὴ τῶν νομικῶν κωδίκων τῆς μονῆς. Ἀπ' αὐτοὺς ἰδιαίτερη μνεῖα πρέπει νὰ γίνῃ τοῦ κώδ. 5, τοῦ ΙΔ' αἰ. (φφ.284), ποὺ εἶναι ἀπὸ τοὺς παλαιότερους κώδικες τοῦ εἶδους καὶ ποὺ περιέχει τὸ *Ἡϋζημένον Πρόχειρον* (*Prochiron Auctum*), καὶ τοῦ κώδ. 22, τοῦ Ιζ' αἰ. (φφ.278), ποὺ περιλαμβάνει τὸ γνωστὸ *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον* τοῦ Ματθαίου Βλαστάρους, κυρίως ὅμως πολλὰ ἐν-

διαφέροντα ἐλάσσονα νομικά κείμενα. Ὑπάρχουν ἐπίσης πέντε νομοκάνονες τοῦ Μανουῆλ Μαλαξοῦ σὲ δημώδη παράφραση καὶ ἐννέα ἐξομολογητάρια τοῦ τύπου νομοκάνονον πάνυ πλουσιώτατον.

Μεγάλος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν μουσικῶν κωδίκων, ποὺ ἀνέρχονται συνολικὰ σὲ 26. Ἀπ' αὐτοὺς σπουδαιότερος εἶναι ὁ ὑπ' ἀρ. 79, τοῦ ΙΕ' αἰ. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀνήκουν στὸν ΙΗ' αἰ.

Παράλληλα πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου κώδικες, ὑπάρχουν, σὲ μικρότερο ἀριθμὸ, ἄλλοι τῆς θύραθεν παιδείας: κείμενα φιλοσοφικά, γραμματικά, ἀστρολογικά, ἀλχημείας, χρονογραφικά, ἐπιστολάρια κ.ἄ. Ἀπ' αὐτοὺς πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ξεχωριστὰ ὁ κώδ. 97 (τοῦ ἔτους 1503/4), ποὺ περιέχει κείμενα ἀστρονομικά, ἀλχημείας κ.ἄ., καὶ ὁ κώδ. 85 (τοῦ ΙΣ' αἰ.), ποὺ περιέχει, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, καὶ ἐνδιαφέρον χρονογραφικὸ κείμενο ποὺ συντάχθηκε στὰ 1579 καὶ ποὺ ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὡς τὴν ἄλωση τῆς Ἀμμοχώστου τῆς Κύπρου τὸ 1571. Τὸ χρονογραφικὸ αὐτὸ κείμενο εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἐκτενὴ Χρονογραφία τοῦ Ψευδο-Δωροθέου Μονεμβασίας.

Τέλος, ἀνάμεσα στοὺς κώδικες τῆς μονῆς, ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ τὰ ἐξι μαθηματάρια τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰ.

Ἀπὸ τοὺς γραφεῖς τῶν χειρογράφων αὐτῶν ἀξίζει νὰ μνημονευθοῦν ἐνδεικτικὰ οἱ ἐξῆς: Στὸ ΙΔ' αἰ. ὁ Ἰάκωβος (κώδ. 2, ἔτ. 1346/7) καὶ ὁ νοτάριος Μανουῆλ Τζαμμαμύρης (κώδ. 3, ἔτ. 1396), γνωστοὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἐδῶ ἀντιγραφικὴ τους ἐργασία. Στὸ ΙΣ' αἰ. ὁ Γεώργιος (κώδ. 97, ἔτ. 1503), ὁ Θεόφιλος (κώδ. 85, β' μιτὸ τοῦ ΙΣ' αἰ.), διαφορετικός, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γραφή του, ἀπὸ τὸ γνωστὸ ὁμώνυμο κωδικογράφο τῶν μέσων τοῦ ἴδιου αἵωνα, ὁ ἱερέας Ἀνδρέας Λοῦτζος (κώδ. 85, ἔτ. 1579) καὶ ὁ γραφέας πολλῶν κωδίκων, μετεωρικῶν καὶ τῆς Μονῆς Δουσίκου, μοναχὸς-ιερομόναχος Κάλλιστος (κώδ. 64, ἔτ. 1597). Τέλος, στὸν ΙΖ' αἰ. ἀνήκουν δόκιμοι καλλιγράφοι-διακοσμητές, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸν τεχνοτροπικὸ κύκλο καὶ μὲ τὰ ἐργαστήρια τῆς Οὐγγροβλαχίας: εἶναι γραφεῖς καλλιτεχνικῶν κωδίκων, μὲ πλούσια καὶ πολύχρωμη διακόσμηση. Αὐτοὶ εἶναι: ὁ ἐπίσκοπος Σίδης Ἰάκωβος, μετέπειτα Γάνου καὶ Χώρας, πρώην ἱερομόναχος Σιμωνοπετρίτης, (κώδ. 103, ἔτ. 1632, Βουκουρέστι), ποὺ ἀνήκει στὸν κύκλο τοῦ ὀνομαστοῦ Κύπριου καλλιγράφου Λουκᾶ, ἐπισκόπου Μποζέου καὶ ἔπειτα μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας, ὁ γνωστὸς ἀπὸ τὰ Γιάννενα κωδικογράφος (λειτουργικῶν κυρίως) ἱερομόναχος Ἀνθιμος (κώδ. 36, ἔτ. 1640/41), μαθητὴς τοῦ Λουκᾶ Οὐγγροβλαχίας, καὶ ὁ ἱερομόναχος Ἡσαΐας (κώδ. 18 καὶ 37, ἔτ.

1643), τοῦ κύκλου τοῦ περιφήμου καλλιγράφου Ματθαίου Μυρέων ἀπὸ τὴν Πωγωνιανὴ τῆς Ἡπείρου.

Μετὰ τὸ κύριο σῶμα τοῦ ἔργου, δηλ. τὸν κατάλογο τῶν κωδίκων, ἀκολουθοῦν στίς σελίδες 429-484, ἀναλυτικοὶ εὐρετηριακοὶ πίνακες, ὅλοι χρησιμότατοι, ποὺ διευκολύνουν σημαντικὰ τὴ χρῆση τοῦ βιβλίου: χρονολογικὴ ταξινόμηση τῶν κωδίκων, πίνακας (χρονολογικὸς καὶ ἀλφαβητικὸς) τῶν κωδικογράφων, χρονολογικὸς πίνακας τῶν ἐνθυμήσεων καὶ τῶν ἱστορικῶν σημειωμάτων, πίνακες ἀντιστοιχίας τῶν ἀριθμῶν τῶν κωδίκων πρὸς τίς παλαιότερες ταξινομικὲς ἐνδείξεις καὶ ἀντίστροφα, ἀλφαβητικὸς πίνακας βαπτιστικῶν ὀνομάτων καί, τέλος, λεπτομερειακὸ γενικὸ ἀλφαβητικὸ εὐρετήριο. Τὸ Εὐρετήριο αὐτό, καθὼς καὶ τοὺς πίνακες τῶν ἐνθυμήσεων καὶ τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων, τὰ κατήρτισαν οἱ συντάκτες τοῦ Κέντρου μας Ἑλένη Τσουγκαράκη καὶ Δημήτριος Τσουγκαράκης.

Τὸν τόμο συνοδεύει καὶ κατακλείει πλουσιότατο καὶ καλαίσθητα τυπωμένο λεύκωμα πανομοιότυπων (64 πολύχρωμοι πίνακες καὶ 208 μονόχρωμοι), ὅπου παρέχονται διάφορα δείγματα γραφῆς, τὰ κωδικογραφικὰ σημειώματα, ἐνθυμήσεις, μικρογραφίες, καλλιτεχνικὰ ἐπίτιτλα, διακοσμητικὰ πρωτογράμματα κ.ἄ., διαλεγμένα ἀπὸ τοὺς περισσότερους καὶ τοὺς ἀξιολογότερους κώδικες τῆς μονῆς. Μπορεῖ κανεὶς ἔτσι νὰ παρακολουθήσει καὶ νὰ μελετήσῃ τὸ εἶδος καὶ τὸ ὕφος τῆς γραφῆς πολλῶν κωδίκων, τὴν καλλιτεχνικὴ τους διακόσμηση, καθὼς καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα παλαιογραφικὰ θέματα¹.

Γιὰ τὴν τυπογραφικὴ ἐμφάνιση καὶ τοῦ τόμου αὐτοῦ, ποὺ εἶναι ὑποδειγματικὴ, χρησίμευσαν ὡς πρότυπο οἱ δύο προηγηθέντες τόμοι τῆς ἴδιας σειρᾶς.

Τὴ διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμιῶν καὶ τὴν ἐν γένει ἐπιμέλεια τῆς ἐκδοσης ἐπωμίσθηκε ὁ ἴδιος ὁ κ. Σοφιανός, συνεργάστηκαν ὅμως καὶ βοήθησαν μὲ ζῆλο καὶ οἱ συντάκτες Ἰωάννα Κόλια, Πηνελόπη Στάθη, Ἑλένη Τσουγκαράκη καὶ Δημήτριος Τσουγκαράκης.

Ὁ τόμος αὐτὸς ἀφιερώνεται καὶ δικαίως «εἰς μνήμην Νίκου Α. Βέη, πρωτοπόρου καὶ πρωτεργάτου τῶν μετεωρικῶν ἐρευνῶν». Ἡ ἐκτύπωσή του χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ τὰ ἔσοδα τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ μεγάλου ἐρευνητῆ Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου.

1. Βιβλιοκρισία καὶ παρουσίαση τοῦ τόμου αὐτοῦ βλ. στὸ περιοδ. *Τρικαλινά*, τόμ. 7 (1987), σ. 337-339, ὑπὸ Θ. Α. Νημᾶ [= ἐφημ. *Ἡ Ἑβδόμη*, 13 Σεπτ. 1987, σ. 47].

Μετὰ τὸν τρίτο αὐτὸ τόμο ἐτοιμάζεται ἀπὸ τὸ Διευθυντὴ τοῦ Κέντρου κ. Σοφριανό, καὶ βρίσκεται ἤδη σὲ προχωρημένο στάδιο, ὁ τέταρτος καὶ τελευταῖος τόμος τῆς σειρᾶς, ποὺ θὰ περιλαμβάνει τὴν περιγραφὴ τῶν χειρογράφων τῶν ὑπόλοιπων μικρότερων μετεωρικῶν μονῶν, τῆς Ἀγίας Τριάδος, τοῦ Ἀγίου Νικολάου Ἀναπαυσᾶ καὶ τοῦ Ρουσάνου.

Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, σὲ ἀνεξάρτητῃ σειρᾷ, καὶ σὲ ἓνα ἢ περισσότερους τόμους, θὰ δημοσιευθοῦν, ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν μετεωρικῶν μονῶν καὶ τῆς γειτονικῆς Μονῆς Δουσίου, τὰ φυλασσόμενα ἐκεῖ βυζαντινά, μεταβυζαντινά καὶ νεώτερα ἔγγραφα (χρυσόβουλλα, πατριαρχικά σιγίλλια, μητροπολιτικά καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικά γράμματα), γιὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ ἔτσι ἡ ἐπιστημονικὴ παρουσίαση τῶν γραπτῶν μνημείων τοῦ μετεωρικοῦ χώρου.

Ἡ συστηματικὴ δημοσίευση καὶ παρουσίαση ὅλου αὐτοῦ τοῦ ὕλικου (κωδικο-λογικοῦ καὶ ἀρχεῖακοῦ), ποὺ ἀνέλαβε καὶ προωθεῖ συστηματικὰ τὸ Κέντρο Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας μας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικότερη σημασία του, παλαιογραφική, φιλολογικὴ, ἱστορικὴ κλπ., θ' ἀποτελέσει, ὅπως εἶναι εὐνόητο, καὶ ἀξιόλογη συμβολὴ στὴν ἱστορίαν τοῦ σπουδαίου μοναστικοῦ κέντρου τῶν Μετεώρων καὶ τοῦ θεσσαλικοῦ γενικότερα χώρου.